

รูปแบบการพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชน ของกระทรวงยุติธรรม Model of the justice community development system of the Ministry of Justice

เจนจิรา พูลสุข*

Chenchira Phunsuk

■ บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้รูปแบบการพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรม โดยการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ซึ่งศึกษาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญรวมทั้งสิ้น 5 กลุ่ม จำนวนทั้งสิ้น 24 คน คือ กลุ่มผู้บริหารนโยบายด้านยุติธรรมชุมชน กลุ่มสำนักงานยุติธรรมจังหวัดผู้ปฏิบัติงานยุติธรรมชุมชน กลุ่มนักวิชาการด้านยุติธรรมชุมชน บุคลากรในหน่วยงานกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานยุติธรรมชุมชน กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานยุติธรรมชุมชน สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประชากร คือ คณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนทั่วประเทศ จำนวนทั้งสิ้น 320 คน เมื่อสังเคราะห์ผลการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้รูปแบบการพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรม ผู้วิจัยได้นำมาจัดทำเป็น Model โดยใช้ชื่อว่า “Leadership Model” ซึ่งประกอบด้วย Leadership (ผู้นำชุมชนต้องสามารถเข้าถึงประชาชนสามารถเป็นผู้นำในการกำหนดนโยบายของชุมชนตนเองได้มีประสิทธิภาพ) Equity (ควรสร้างความ

* นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัย การบริหารงานยุติธรรมและสังคมบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
Doctoral student Doctor of Philosophy Program Criminal and social justice administration Graduate School, Suan Dusit University

Received: August 28, 2019 Revised: October 9, 2019 Accepted: October 15, 2019

เป็นธรรมและความเสมอภาคให้เกิดขึ้นในการทำงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชน) Approach (การเข้าถึงข้อมูลเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชน) Development (การพัฒนาองค์ความรู้และทักษะในการจัดทำระบบฐานข้อมูลสารสนเทศ) Empowerment (การให้พลังแก่ชุมชนในการขับเคลื่อนความยุติธรรม) Restoration (การสร้างความปลอดภัยของสมานฉันท์ในพื้นที่) Stability (การสร้างความมั่นคงยั่งยืนโดยยึดหลักความเป็นมิตรภาพของประชาชนในการสร้างเครือข่ายให้ครอบคลุมทุกพื้นที่) High Responsibility (ควรส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีความรับผิดชอบและให้ความสำคัญกับยุติธรรมชุมชน) Integration (การบูรณาการแก้ไขปัญหาและอำนวยความสะดวกยุติธรรมโดยการร่วมมือกันของทุกส่วนราชการต่าง ๆ ในพื้นที่) People (การกำหนดให้ประชาชนในชุมชนเป็นหลักในการทำงานยุติธรรมชุมชน)

คำสำคัญ : การพัฒนา, ระบบ, ยุติธรรมชุมชน

■ Abstract

The research on “Model of the justice community development system of the Ministry of Justice” aimed to develop out Model of the justice community development system of the Ministry of Justice through a mixed method research – qualitative and quantitative research. In the qualitative research, the researcher had organized the in-depth interviews with

experts and specialists in 5 branches which totally of 24 persons, namely as follow ; Policy Management for Community Justice, Community Justice officers, Provincial Community Justice Officers, Community Justice Experts, Criminal justice officers concerning to Community Justice and those involved in community Justice. In terms of quantitative research, a questionnaire had been prepared as a tool to collect data from population of 320 of nationwide Community Justice Committee. Findings from the quantitative and qualitative, the researcher had been synthesized in order to figure out Model of the justice community development system of the Ministry of Justice The researcher had put it in a model, called “LEADERSHIP MODEL” which comprised the following: Leader referred to community leaders must be accessible to people who could be a leader in formulating their Community policies ; Equity referred to establishment of fairness and equality in the work of the Community Justice Center; Approach referred to the assessment to information for the operational benefits of the Community Justice Center; Development referred to the development of knowledge and skills in organization information database; Empowerment referred to empower the community to run for justice; Restoration referred to local reconciliation; Stability referred to building a sustainable

security based on the friendship to create a network that covers all areas. High Responsibility referred to encourage the people in the area to be responsible and focus on the community justice; Integration referred to the Integration, resolving problems in justice by collaborating with government organizations in the area and People referred to make the community as a major part of the Community Justice Work.

Keywords : development, System, Community Justice

■ บทนำ

การเริ่มต้นเปลี่ยนแปลงระบบงานยุติธรรมของสังคมโลกนั้น มีระบบยุติธรรมเพื่อยับยั้งผู้กระทำความผิดป้องกันสังคม และเพื่อแก้แค้นทดแทนต่ออาชญากรรมซึ่งเป็นทัศนคติที่ให้ความสำคัญต่อผู้กระทำความผิดและบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมว่ามีความสำคัญสูงสุด ดังนั้น การเสริมสร้างความยุติธรรมชุมชนและยุติธรรมทางเลือกให้มีความเข้มแข็งด้วยการประมวลความขัดแย้งทุกมิติในพื้นที่ จึงต้องมีการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ประชาสังคม เสริมพลังชุมชนและให้ความสำคัญกับบทบาทผู้นำท้องที่ ผู้นำท้องถิ่น และผู้นำศาสนาให้มีความร่วมมือเป็นหนึ่งเดียวในการจัดการปัญหาของชุมชน พัฒนาและส่งเสริมการนำมาตรการใหม่ๆ มาปรับใช้ในการสร้างความสมานฉันท์ในระดับบุคคล ชุมชน และสังคม ให้เกิดแนวทางยุติธรรมชุมชน บนพื้นฐาน

อัตลักษณ์ของศาสนาและหลักวิชาการที่ตระหนักในความแตกต่างหลากหลายของชุมชน เสริมสร้างปัจจัยสนับสนุน ประสานงาน ติดตามผลการปฏิบัติงานยุติธรรมชุมชน และการวางกลไกการประสานความร่วมมืออาจพัฒนาไปสู่รูปแบบยุติธรรมชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อการบูรณาการการทำงานของภาครัฐและภาคเอกชนให้เป็นทุนทางสังคมในพื้นที่สร้างพลังการทำงานให้เกิดความมีปึกแผ่นเพื่อสร้างความมั่นคงปลอดภัยและสมานฉันท์อย่างยั่งยืน (ศรวิชา, 2560)

อีกทั้ง วันชัย (2553) ระบุว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ยังเป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน แม้ว่าการให้ข้อมูลต่อสาธารณชนอย่างเพียงพอเป็นองค์ประกอบสำคัญในการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่ยังใช้การให้ข้อมูลต่อสาธารณชนเป็นการสื่อสารทางเดียวเท่านั้น ดังนั้น กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ต้องดำเนินสองทาง คือ การใช้ข้อมูลต่อสาธารณชน และการให้สาธารณชนแสดงความคิดเห็นต่อโครงการนั้น ๆ ด้วย เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำประชาชนเข้ามาช่วยกันร่วมแก้ไขปัญหาของส่วนรวมเป็นการสร้างความรู้สึกว่าเป็นปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาของทุกคนมิใช่ปัญหาของคนหนึ่งคนใด ซึ่งก่อให้เกิดการสื่อสารระหว่างกลุ่มในชุมชนเกิดความสามัคคีความผูกพันซึ่งกันและกัน อีกทั้งเป็นการสร้างให้เห็นถึงสถานภาพของชุมชนที่เป็นชุมชนสร้างสรรค์ มีการตัดสินใจเป็นอิสระโปร่งใส ประชาชนมีความไว้วางใจเชื่อใจและเอาใจใส่ซึ่งกันและกันก่อให้เกิดความยั่งยืน กล่าวคือมีความสามารถในการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง

สามารถปรับตัวให้อยู่ในดุลยภาพเครือข่ายสังคมได้อย่างต่อเนื่อง และสามารถปรับตัวให้อยู่ในดุลยภาพเครือข่ายภายใต้กระแสแนวคิดประชาสังคม จึงเป็นชุมชนชุมชนแห่งสำนึกที่จะเกิดเป็นชุมชนสร้างสรรค์ อย่างในส่วนหนึ่งของเครือข่ายทางสังคม พบว่ามีความสัมพันธ์กับกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ โดยเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน และเป็นเอกลักษณ์องค์ประกอบของการทำงานเชิงกลยุทธ์ร่วมกัน ทั้งระหว่างองค์กรกับองค์กร หรือองค์กรกับบุคคลหรือชุมชน หรือกลุ่มบุคคลกับกลุ่มบุคคล ประเด็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์และกระบวนการเรียนรู้ ดังกล่าวนั้น ปารีชาติ (2547) ได้ให้รายละเอียดที่เป็นประโยชน์ว่า การทำงานขององค์กรต่าง ๆ ไม่ว่าจะภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนทั่วไป สิ่งหนึ่งที่ทุกภาคส่วนมี คือ เป้าหมาย (Ends) และวิธีการที่นำไปสู่เป้าหมาย (Means) ซึ่งเป็นภารกิจที่ทุกหน่วยงานจะต้องดำเนินการเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ยุทธศาสตร์หนึ่งที่หน่วยงานต่าง ๆ เลือกใช้ คือ ยุทธศาสตร์ความร่วมมือหรือการเสริมสร้างเครือข่าย ซึ่งเป็นการแสวงหาแนวร่วมและการระดมทุนทรัพยากรจากฝ่ายต่าง ๆ มาใช้ เพื่อให้ภารกิจนั้นบรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนดไว้ นอกจากนี้การที่ต่างฝ่ายต่างพึ่งพาอาศัยและสร้างความผูกพันต่อกัน โดยการเข้าไปเสริมจุดอ่อนและพัฒนาศักยภาพ อันเข้มแข็งที่กลุ่มองค์กรนั้น ๆ มีอยู่ให้ปรากฏขึ้น ด้วยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน จัดว่าเป็นการเติมเต็มในสิ่งที่ขาดให้แก่นักและกัน และเป็น การสร้างความรู้ให้เกิดขึ้น เพราะในความเป็นจริง คงไม่มีองค์กรใดจะมีกระบวนการและศักยภาพที่สมบูรณ์ครบถ้วน ทุกกลุ่มทุกองค์กรต่างมี ข้อจำกัดและศักยภาพที่ต่างกัน การช่วยเหลือ

พึ่งพาและการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในสิ่งที่ขาดหายไป ย่อมจะเป็นปัจจัยที่เสริมสร้าง เครือข่ายนั้นให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จากนั้น แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย อัจฉราพรรณ (2550) กล่าวว่า เป็นแนวคิดที่มีความสำคัญ และถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลายในการอธิบายภาพ การเคลื่อนตัวจากกลุ่มสู่การรวมตัวเป็นเครือข่าย เพื่อสร้างพลังการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนา หรือสร้างพลังในการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ เครือข่ายทางสังคมจะคล้ายเครือข่ายในสมอง โครงสร้างสมองจะทำให้เกิดการเรียนรู้สูง อันจำเป็นสำหรับการมีชีวิตรอดโครงสร้างทางสังคม จะมีวิวัฒนาการเหมือนโครงสร้างทางสมอง ยิ่งเรียนยิ่งจะรู้มากขึ้นไปเรื่อย ๆ ซึ่งก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของสังคม จากสังคมใช้อำนาจไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ ร่วมกัน การที่จะเกิดสังคมเรียนรู้ (Learning social Networks) สังคมต้องสามารถเรียนรู้ได้อย่าง ต่อเนื่องจึงจะสามารถปรับตัวให้อยู่ในดุลยภาพ เครือข่ายสังคมต้องสามารถเรียนรู้ได้อย่าง ต่อเนื่องจึงจะสามารถปรับตัวให้อยู่ในดุลยภาพ เครือข่ายภายใต้กระแสแนวคิดประชาสังคม จึงเป็นชุมชนชุมชนแห่งสำนึก (Conscious Community) ที่สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบ โดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น อาจจะด้วยพื้นฐานของระบบคุณค่าเก่า หรือ เป้าประสงค์ใหม่ของการเข้ามาทำงานร่วมกัน ซึ่งมีลักษณะเป็นพลวัต ที่บุคคลและกลุ่มต่างมี ส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน มีความสัมพันธ์และการตัดสินใจร่วมกัน และ มีการติดต่อสื่อสารด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้กลุ่มหรือเครือข่ายมีความยั่งยืน (Communication & Network) (อัจฉราพรรณ, 2550)

ดังนั้น ประชาชนจึงเป็นส่วนสำคัญที่สุดส่วนหนึ่งในกระบวนการยุติธรรม คือประชาชนในฐานะเป็นผู้ควบคุมสังคม และประชาชนในฐานะเป็นหน่วยที่จะให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม ปัจจุบันส่งผลให้ประชาชนเกิดความตื่นตัว และให้ความสำคัญต่อปัญหาสาธารณะที่กระทบต่อตัวประชาชนมากขึ้น โดยปัจจัยเหล่านี้เป็นการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมือง การบริหารยุติธรรม ในการที่รัฐต้องสร้างช่องทางให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการแผ่นดิน รวมถึงกระบวนการยุติธรรมด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน กำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในระดับชาติและระดับท้องถิ่น รวมถึงการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ทำให้เห็นถึงกระแสการเรียกร้องของประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้ และร่วมตัดสินใจ การดำเนินงานของภาครัฐตามกฎหมายกรอบอย่างต่อเนื่องในทุกๆ ระดับ ให้มีประสิทธิภาพและเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐอันส่งผลให้หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมต้องการปรับเปลี่ยนทิศทาง วัฒนธรรม การปฏิบัติงานของระบบราชการ และพัฒนาให้ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง และก่อให้เกิดผลกระทบในทางที่ดีต่อการอำนวยความสะดวกยุติธรรมแก่ประชาชนอย่างเสมอภาคและเป็นธรรมเนื่อง เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนรูปแบบของเครือข่ายในการป้องกันจึงมีความหมาย และมีความสำคัญอย่างยิ่ง นอกจากนี้ยังเป็นการประสานความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ ประชาชน และเครือข่ายโดยกระบวนการนี้ สามารถนำไปสู่

การจัดการทางสังคมในรูปแบบต่างๆ รวมถึงการป้องกันอาชญากรรม ซึ่งเป็นการทำงานสมัยใหม่ และจะปรับวิธีคิดให้กับทุกฝ่ายหันกลับมาผนึกกำลังร่วมมือกันทำงาน เพื่อให้งานบรรลุไปสู่ผลสำเร็จ นั่นคือ ความปลอดภัยทางสังคมจากการป้องกันอาชญากรรม จึงเป็นฐานความคิดสำคัญในการพัฒนาสร้างเครือข่ายภาคประชาชนขึ้น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาสังคมในกระบวนการยุติธรรม มีลักษณะดังนี้ คือ เป็นการเปิดระบบยุติธรรมให้ชุมชนและประชาสังคมมีส่วนร่วมมากขึ้น ในทุกขั้นตอนส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวกันของชุมชนและประชาสังคมมีส่วนร่วมมากขึ้น ในทุกขั้นตอนส่งเสริมให้ประชาชนได้มีโอกาสรับรู้ข้อมูลข่าวสารตามสิทธิที่มีอยู่ให้ความคุ้มครองอำนวยความสะดวก และคำตอบแทนที่เหมาะสม รวมทั้งต้องยกย่องให้เกียรติพยาน และผู้มีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม และรณรงค์ให้ประชาชนรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายและตระหนักถึงความสำคัญของกระบวนการยุติธรรมในฐานะเป็นกลไกหลักในการผดุงไว้ซึ่งหลักนิติธรรมอย่างจริงจัง

การที่ภาครัฐคำนึงถึงหลักการบริหารจัดการที่ดี (Good Governance) ที่ประกอบด้วยหลักที่สำคัญ คือ หลักนิติธรรม (Rule of law) หลักการมีส่วนร่วม (Participatory) โดยรูปแบบศูนย์ยุติธรรมชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ดำเนินการโดยประชาชนที่มีจิตอาสา เข้ามาเป็นประธาน คณะกรรมการ และเครือข่ายยุติธรรมชุมชน โดยภาครัฐเป็นเพียงประสาน ซึ่งแต่ละศูนย์ยุติธรรมชุมชนสถานที่ตั้งศูนย์จะไม่แน่นอน บางศูนย์ยุติธรรมชุมชนจัดตั้งที่ทำการที่บ้านประธานศูนย์ฯ บางศูนย์ยุติธรรม

ชุมชนจัดตั้งที่ศาลาประชาคมในหมู่บ้าน บางศูนย์จัดตั้งที่ทำการที่หน่วยงานราชการ แล้วแต่ความพร้อมของคณะกรรมการในการรวมตัวของคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรม

ดังนั้น เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรม โดยการให้ประชาชนแต่ละจังหวัดของประเทศไทย เข้ามามีส่วนร่วมในศูนย์ยุติธรรมต้องทำให้ข้อมูลสารสนเทศสามารถเข้าถึงประชาชนในพื้นที่เพื่อเป็นการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ และเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชนได้ตามนโยบายของรัฐบาล โดยประชาชนสามารถมีส่วนร่วมกับรัฐได้อย่างเป็นรูปธรรม สร้างความสมานฉันท์และสันติวิธีให้เกิดขึ้นได้ในชุมชน จากการมีแนวทางและรูปแบบที่ชัดเจนในการส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมทั่วประเทศ

■ วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินการของยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรมเป็นอย่างไร
2. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานของยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรมปัจจุบันเป็นอย่างไร
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรม

■ แนวคิด/ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายด้านการดำเนินงานของยุติธรรมชุมชน

ยุติธรรมชุมชน (Community Justice) เป็นแนวคิดที่มองปัญหาที่เข่าเกรงอกคุณภาพชีวิต

ของคนในชุมชน และส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในชุมชน โดยยุติธรรมชุมชนให้ความสำคัญกับชุมชน ซึ่งหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมจะต้องให้ความสำคัญกับการป้องกันปัญหาอาชญากรรมในชุมชน โดยการเสริมพลังอำนาจให้กับชุมชน โดยเกิดการร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ และร่วมรับประโยชน์ยุติธรรมชุมชนเป็นงานที่ต้องทำตลอดเวลาโดยใช้วัฒนธรรม วิถีชีวิต และความนุ่มนวล ใช้กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดการผูกพันและสร้างเครือข่ายยุติธรรมชุมชนขึ้นเพื่อเป็นแนวร่วม (กรองทอง, 2549) อีกทั้งจุฑารัตน์ (2550) ได้กล่าวว่า แนวคิดยุติธรรมชุมชน มีหลักการสำคัญคือ เน้นว่าอาชญากรรมเป็นปัญหาสังคมที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมไม่ควรทำหน้าที่เฉพาะการลงโทษผู้กระทำผิด การยับยั้งป้องกันการแก้ไขฟื้นฟูเป็นรายบุคคลเท่านั้น ควรขยายหน้าที่ความรับผิดชอบออกไปให้รวมถึงการป้องกันอาชญากรรมการประณอมข้อพิพาท และการแก้ปัญหาความขัดแย้งในชุมชน โดยหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมควรเข้าหาชุมชน และพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนไปพร้อมกัน

จึงสามารถสรุปได้ว่าภารกิจหรือเป้าหมายของยุติธรรมชุมชนเพื่อนำไปสู่การจัดระบบของภารกิจงานที่ภาครัฐ หรือภาคประชาชนเข้าไปดำเนินการในชุมชน ประกอบด้วย การเสริมพลังการป้องกันและสร้างภูมิคุ้มกันจากปัญหาอาชญากรรมและการกระทำผิด การเยียวยาการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์การรับผู้กระทำผิดกลับคืนสู่ชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการนำนโยบายไปปฏิบัติ

การกำหนดกลยุทธ์และการประสานงานในการนำนโยบายไปปฏิบัติ ที่คล้ายกับกลยุทธ์ที่แสดงถึงความตั้งใจของผู้บริหารในการปฏิบัติงานในอนาคตเพื่อนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นกระบวนการต่อเนื่องระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติ ภายใต้ปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของการนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่ง Sabatier, Paul, and Daniel (1979) สรุปไว้ว่า วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในนโยบายนั้นควรเป็นเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินความสำเร็จหรือล้มเหลวของการนำนโยบายไปปฏิบัติ จึงทำหน้าที่เสมือนเป็นหนึ่งในกรอบกำหนดแนวทางของการปฏิบัติต่าง ๆ ไว้ นอกจากนี้วัตถุประสงค์ยังเป็นส่วนขยายเป้าหมายของนโยบายให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ส่วนความคิดของ Sabatier, P., & Mazmanian, D. (1980) เห็นด้วยในการนำนโยบายไปปฏิบัติให้บรรลุผล ต้องประกอบด้วยปัจจัยหลายประการ เช่น บรรทัดฐานและวัตถุประสงค์ของนโยบายทรัพยากรที่ต้องใช้ในการปฏิบัติสภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม การสื่อความระหว่างหน่วยงานและกิจกรรมที่มีผลบังคับใช้คุณลักษณะของหน่วยงานปฏิบัติ การสนับสนุนของหน่วยปฏิบัติ

กล่าวโดยสรุป แนวคิดการนำนโยบายไปปฏิบัติ มีความสอดคล้องและความสำคัญต่อการศึกษาค้นคว้า โดยเฉพาะในส่วนของการปัจจัยทางด้านเนื้อหาของนโยบาย (Policy Content) กล่าวคือ จำเป็นจะต้องพิจารณาถึงลักษณะของนโยบาย เนื่องจากความสำเร็จหรือล้มเหลวของนโยบายนั้น บางส่วนขึ้นอยู่กับประเภทของนโยบาย นโยบายที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดก็คือ นโยบายที่สามารถเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ น้อยที่สุด และมีความเห็น

พ้องต้องกัน ในวัตถุประสงค์ระดับสูงในทางตรงกันข้าม ถ้านโยบายเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงมาก และมีความเห็นพ้องต้องการในวัตถุประสงค์น้อย โอกาสที่นโยบายนั้นจะประสบความสำเร็จในทางปฏิบัติจะน้อย อีกทั้งยังต้องวิเคราะห์ถึงปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อมของนโยบาย (Policy Context) พร้อมกับการประเมินการนำนโยบายไปปฏิบัติอีกด้วย ทั้งนี้เป็นเพราะว่าการพิจารณาถึงการบรรลุผลสำเร็จของนโยบายเป็นสิ่งสำคัญของการประเมินความสำเร็จหรือความล้มเหลวของนโยบาย

แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายยุติธรรมชุมชน

ปัจจุบันกระบวนการยุติธรรมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก มีการประกาศบังคับใช้พระราชบัญญัติพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2549 ตลอดจนการจัดทำแผนแม่บทกระบวนการยุติธรรมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2545-2549) และได้ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมอีกครั้งตามแผนแม่บท กระบวนการยุติธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2550-2551) โดยได้มีการจำแนกกระบวนการยุติธรรมตามลักษณะที่แตกต่างกันออกไปโดยมีเป้าหมายเพื่อให้ความยุติธรรมเพื่อปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างเป็นเอกภาพสอดคล้องกับกระทรวงยุติธรรมที่ได้กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์“ยุติธรรมถ้วนหน้า ประชาชนมีส่วนร่วม” (Justice for all All for justice) เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล โดยมีกลยุทธ์การดำเนินการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอำนวยความยุติธรรมและการระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมทางเลือก เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงความยุติธรรมได้ง่าย สะดวก รวดเร็ว และมีความเสมอภาพเท่าเทียมกันในการดำเนินการภายใต้ยุทธศาสตร์นี้

กระทรวงยุติธรรมได้นำแนวคิดยุติธรรมชุมชน (Community Justice) มาเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินงาน ซึ่งแนวคิดยุติธรรมชุมชนนี้จะเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนเข้ามามีบทบาทในลักษณะหุ้นส่วนเพื่อร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ และรับผลแห่งการดำเนินงานด้วยกัน (กระทรวงยุติธรรม, 2562)

สามารถสรุปได้ว่ากระบวนการยุติธรรมชุมชนมีส่วนช่วยให้กระบวนการยุติธรรมทั้งทางแพ่ง อาญาและทางปกครอง พัฒนาและปรับปรุงให้ดีขึ้น สู่มาตรฐานการปฏิบัติงานเทียบเท่าสากล นำไปสู่การยอมรับและเชื่อมั่นของนานาชาติที่จะเข้ามาค้าขายลงทุนหรือการเข้ามาท่องเที่ยวโดยมีระบบรักษาความปลอดภัยที่มีประสิทธิภาพ

■ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยศึกษาทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินการของยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรมเป็นอย่างไร และศึกษาปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานของยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรมปัจจุบันเป็นอย่างไร เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรมที่น่าเสนอ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตประชากรที่ศึกษา ดังนี้

1) การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก จำนวน 24 คน ประกอบด้วย

1.1) กลุ่มผู้บริหารนโยบายด้านยุติธรรมชุมชน จำนวน 2 คน ได้แก่ รองปลัดกระทรวงยุติธรรม ผู้อำนวยการส่วนนโยบายและยุทธศาสตร์ยุติธรรมชุมชนและยุติธรรมจังหวัด

1.2) กลุ่มสำนักงานยุติธรรมจังหวัด ผู้ปฏิบัติงานยุติธรรมชุมชน จำนวน 12 คน ได้แก่ ยุติธรรมจังหวัดน่าน จำนวน 6 คน เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดระบอบเดิม 6 คน

1.3) กลุ่มนักวิชาการด้านยุติธรรมชุมชน จำนวน 2 คน

1.4) บุคลากรในหน่วยงานกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานยุติธรรมชุมชน จำนวน 2 คน ได้แก่ ผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติ นักวิชาการยุติธรรมชำนาญการ

1.5) กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานยุติธรรมชุมชน จำนวน 6 คน ได้แก่ ศูนย์ยุติธรรมชุมชนดีเด่นที่มีการขับเคลื่อนตามภารกิจ 5 ด้าน ปี 59 - 61

2) การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา รูปแบบการพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรม ได้แก่ ประชากรคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนทั่วประเทศจำนวน 320 คน

เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

ด้านเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทั้ง 5 กลุ่ม จำนวน 24 คน ได้สัมภาษณ์และสามารถสรุปสาระสำคัญ

ออกมาเป็น 4 ด้าน ดังนี้ ด้านนโยบาย 1) ควรมีการกำหนดกฎหมายเพื่อรองรับการปฏิบัติงานของคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชน 2) ควรมีการกำหนดนโยบายที่มีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนความยุติธรรมสู่ชุมชน เพื่อเป็นการปลูกฝังและสร้างความยุติธรรมสู่ชุมชนและประชาชน 3) ควรมีการกำหนดการสร้างความปลอดภัยของสมานฉันท์ในพื้นที่ต่าง ๆ อย่างยั่งยืน 4) ควรกำหนดให้ชุมชนเป็นหลัก ส่วนกลางไม่มีอำนาจสั่งการ จะต้องมาจากธรรมชาติของประชาชน ส่วนกลางควรกำหนดเฉพาะอย่างต้องเป็นไปตามธรรมชาติของชุมชน 5) ควรแก้ไขปัญหาด้านนโยบายจากสภาพที่เป็นอยู่ ไม่ไปกำหนดรูปแบบเฉพาะต้องมีความยืดหยุ่นให้ประชาชน ด้านระบบฐานข้อมูลและสารสนเทศ 1) ควรมีการกำหนดรูปแบบและมาตรฐานในการจัดการฐานข้อมูลในการขับเคลื่อนงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนให้มีรูปแบบและมาตรฐานเดียวกัน 2) ควรมีการกำหนดให้ศูนย์ยุติธรรมชุมชนในแต่ละพื้นที่มีการจัดเก็บข้อมูลสถิติในการขับเคลื่อนงานตามภารกิจของศูนย์ยุติธรรมชุมชน ตามแบบรายงานผลการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชน 3) บุคลากรผู้ปฏิบัติงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชน ได้รับการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะในการจัดทำระบบฐานข้อมูลและสารสนเทศ 4) ควรมีแนวทางการเชื่อมโยงข้อมูลในด้านต่าง ๆ ของศูนย์ยุติธรรมชุมชน เพื่อพิจารณาประกอบการกำหนดนโยบายมาตรการ และแนวทางในการพัฒนาศูนย์ยุติธรรมชุมชนต่อไป 5) ควรพิจารณาประกอบการกำหนดนโยบาย มาตรการ และแนวทางในการพัฒนาศูนย์ยุติธรรมชุมชนต่อไป ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนและการสร้างเครือข่าย 1) ควรส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่

เข้ามาดำรงตำแหน่งคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชน 2) ผู้นำชุมชนในพื้นที่ ควรทำให้สามารถเข้าถึงประชาชนในเรื่องการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารได้รวดเร็วมากยิ่งขึ้น 3) ควรลดการพึ่งพิง คือ การกระจายอำนาจ ปลอมให้ประชาชนเข้าใจเอง 4) ทางสำนักงานยุติธรรมจังหวัด ควรให้คำปรึกษาและแนวทางในการจัดกิจกรรม และสนับสนุนสื่อประชาสัมพันธ์ด้านกฎหมาย อย่างต่อเนื่อง 5) ควรส่งเสริมให้ศูนย์ยุติธรรมชุมชนมีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการป้องกันปัญหาอาชญากรรมและการกระทำผิดกฎหมายต่าง ๆ ในพื้นที่ ด้านการบูรณาการกับหน่วยงานในพื้นที่ 1) ควรมีการบูรณาการของหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อลงพื้นที่ให้ความรู้แก่ประชาชนตามบทบาทภารกิจของหน่วยงานนั้น ๆ มากขึ้น 2) ควรมีการจัดกิจกรรมและหลักสูตรร่วมกันให้ครบถ้วนและลงพื้นที่ร่วมกัน 3) ควรให้ประชาชนได้รับความรู้ในด้านต่าง ๆ ครบถ้วน 4) ควรบูรณาการการแก้ไขปัญหาด้านการอำนวยความสะดวกยุติธรรมร่วมกับส่วนราชการในพื้นที่ อาทิ ศูนย์ดำรงธรรมอำเภอ เพื่อสนับสนุน ประสาน และส่งต่อเรื่องการให้บริการประชาชน ควรบูรณาการการจัดกิจกรรม/โครงการ หรือการลงพื้นที่เพื่อสร้างการรับรู้ด้านกฎหมาย และการเข้าถึงงานบริการของภาครัฐ ได้อย่างทั่วถึง และรวดเร็ว

ด้านเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถาม โดยแบ่งโครงสร้างของแบบสอบถามออกเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม 2) สภาพการดำเนินการของยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรมในปัจจุบัน 3) ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานของยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรมปัจจุบัน และ 4) รูปแบบ

การพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรมซึ่งปรับปรุงความเหมาะสมในการใช้ภาษาตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) ของข้อคำถามด้วยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามและวัตถุประสงค์ ประเด็นย่อยและประเด็นหลัก (Index of Item – Objective Congruence : IOC) และนำเครื่องมือฉบับสมบูรณ์ไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มทดลองที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับสำหรับแบบสอบถามเท่ากับ 0.90 หลังจากนั้นก็จะได้แบบสอบถามที่สามารถนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณต่อไป

ข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถามโดยใช้ค่าความถี่ และค่าร้อยละ ในส่วนของสภาพการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานของยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรมในปัจจุบัน โดยใช้กระบวนการยุติธรรมชุมชนวิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

■ ผลการวิจัย

จากผลการศึกษาของ รูปแบบการพัฒนา ระบบงานยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรมสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. สภาพการดำเนินการของยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรม พบว่า กระบวนการยุติธรรมชุมชนได้มีการขับเคลื่อนมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2548 โดยมุ่งเน้น เรื่องการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน

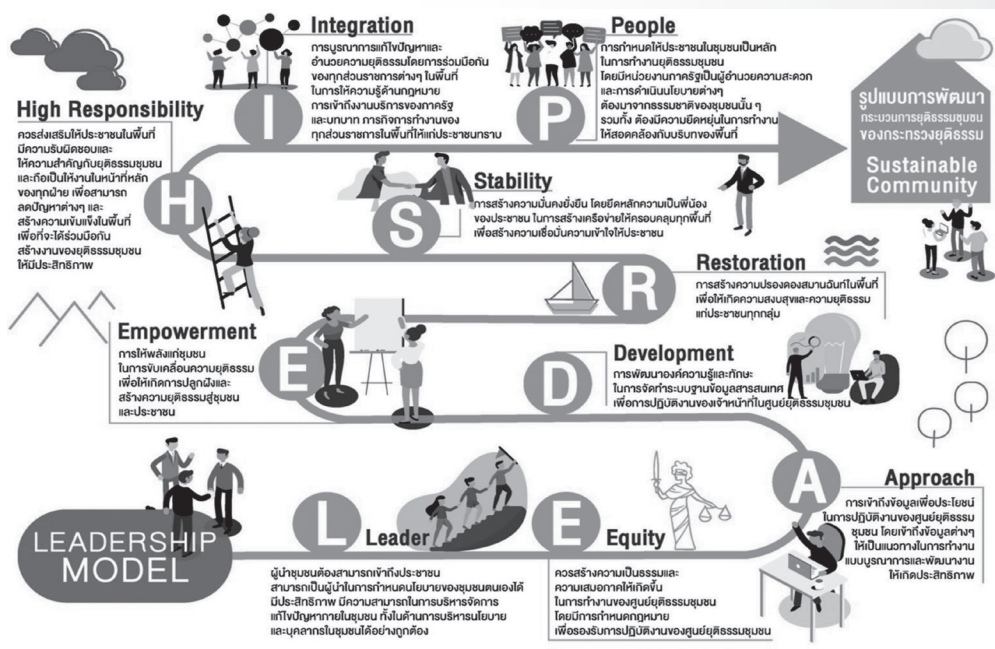
ในการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมา เพื่อบริหารจัดการแก้ไข ปัญหาในส่วนของชุมชน หมายความว่า ลักษณะของการขับเคลื่อน ในแต่ละกลุ่มมีวิธีการดำเนินงานกันเอง กระทรวงยุติธรรมจึงมีความต้องการจะยกระดับกระบวนการยุติธรรมชุมชนมากขึ้น แต่อำนาจหน้าที่ สถานที่ และคณะทำงานที่เกี่ยวข้องกับภาคประชาชน ไม่ได้มีกำหนดไว้ และสถานที่ทำงานก็ไม่ได้ระบุอย่างชัดเจน ทำให้ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงในกระบวนการยุติธรรมชุมชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่หลังจากที่เป็นในลักษณะคำสั่งแบบนี้ ทำให้มีสถานที่ชัดเจน มีการระบุหน้าที่อย่างชัดเจน โดยผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นผู้ออกคำสั่ง และยื่นให้กับจังหวัด เป็นผู้ขับเคลื่อน ก็ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมชุมชนได้ทั่วถึง จากศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่มีตั้งอยู่ทุกตำบล 7,783 ศูนย์ ให้ความช่วยเหลือประชาชนได้มากยิ่งขึ้น รวมถึงกระบวนการต่าง ๆ พอมีการกำหนดอย่างนี้ชัดเจน และมีคณะกรรมการชัดเจน รูปแบบของยุติธรรมชุมชน ก็เป็นลักษณะของการทำงานที่มีเป้าหมายชัดเจนขึ้น และมีกระบวนการการเรียนรู้เรื่องวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชน สามารถจัดการปัญหาด้วยตนเองได้ ผ่านยุติธรรมชุมชนอยู่ในรูปแบบศูนย์ยุติธรรมในชุมชน การทำงานมีลักษณะเป็นโครงสร้างมากขึ้นมีรูปแบบการดำเนินงาน มีการวัดผลผลิต คือ เมื่อศูนย์ยุติธรรมชุมชนดำเนินการก็มีการรายงานผล และเกิดการเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

2. ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานของยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรมปัจจุบันพบว่า ประชาชนในพื้นที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทภารกิจของสำนักงานยุติธรรม

จังหวัด และศูนย์ยุติธรรมชุมชน ทำให้การประสานงานในบางพื้นที่ขาดประสิทธิภาพ อีกทั้งเจ้าหน้าที่เปลี่ยนย้ายค่อนข้างบ่อยทำให้การประสานงานไม่เกิดความต่อเนื่องและไม่สามารถปฏิบัติงานที่ศูนย์ยุติธรรมชุมชนได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ยังพบว่า ยังขาดงบประมาณในการบริหารจัดการ และระบบฐานข้อมูลและสารสนเทศ

ที่ทันสมัย ทำให้ฐานข้อมูลขาดความเชื่อมโยงก่อให้เกิดความซ้ำซ้อนสับสนในการปฏิบัติงาน

3. รูปแบบการพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรม พบว่า สามารถสรุปได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณและได้นำผลจากการศึกษาวิจัยมาทำโมเดล มีชื่อว่า LeaderShip Model

คือ “ผู้นำชุมชนต้องมีความสามารถในการบริหารจัดการสามารถแก้ไขปัญหาและสร้างความเสมอภาคในการทำงานให้สามารถเข้าถึงข้อมูลต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการขับเคลื่อนความยุติธรรม ความโปร่งใสและความมั่นคงให้ครอบคลุมทุกพื้นที่พร้อมบูรณาการร่วมมือกับทุกภาคส่วนโดยยึดถือหลักการธรรมชาติจากประชาชนสู่ชุมชนที่ยั่งยืน”

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการศึกษา รูปแบบการพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรมสามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. ภาพการดำเนินการของยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรมปัจจุบันส่วนใหญ่ใช้ทฤษฎียุติธรรมใส่ใจเพื่อยับยั้งปัญหาต่างๆ ในระดับพื้นที่ ผ่านยุติธรรมชุมชนอยู่ในรูปแบบของการจัดตั้งเป็นองค์กรเป็นศูนย์ยุติธรรมในชุมชน

ในลักษณะโครงสร้าง มีการวัดผลผลิต รายงานผล ในลักษณะของการจัดกิจกรรม สร้างการรับรู้ เรื่องสิทธิ และกฎหมายให้กับประชาชนในชุมชน ในปัจจุบันเห็นได้ชัดว่าคณะกรรมการศูนย์ ยุติธรรมชุมชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพ การดำเนินงานกระบวนการยุติธรรมชุมชน ในประเทศไทยอยู่ว่ากระบวนการยุติธรรม ชุมชนในประเทศไทยสามารถดำเนินงานได้ ตามภารกิจ 5 ด้าน ได้แก่ (1) การป้องกัน อาชญากรรม (2) การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท (3) การจัดการเรื่องรวบรวมทุกข์ ตามระเบียบ สำนักนายกฯ (4) การสนับสนุนในศูนย์ดำรงธรรม และ (5) การให้บริการตามภารกิจของกระทรวง ยุติธรรม ได้เป็นอย่างดีและสามารถรายงานผล/ การวัดผลผลิตในการดำเนินงานของยุติธรรม ชุมชนได้อย่างชัดเจนซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด เกี่ยวกับนโยบายด้านการดำเนินงานของ ยุติธรรมชุมชนกระทรวง (2549) และ จุฑารัตน์ (2550) กล่าวคล้ายกันว่าหน่วยงานในกระบวนการ ยุติธรรมควรทำหน้าที่ยับยั้ง ป้องกันการแก้ไข พื้นฟูปัญหาความขัดแย้งในชุมชน

2. ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานของ ยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรมในปัจจุบัน พบว่าประชาชนในพื้นที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับบทบาทภารกิจของสำนักงานยุติธรรม จังหวัด และศูนย์ยุติธรรมชุมชนทำให้การ ประสานงานในบางพื้นที่ขาดประสิทธิภาพ อีกทั้งเจ้าหน้าที่ขาดศักยภาพ นอกจากนั้นยังพบว่า ยังขาดงบประมาณในการบริหารจัดการ และ ยังพบว่าหน่วยงานไม่มีความทันสมัยของระบบ ฐานข้อมูลและสารสนเทศ ทำให้ฐานข้อมูลขาด ความเชื่อมโยงของศูนย์ยุติธรรมชุมชนภายใน จังหวัดทำให้มีปัญหาในการติดต่อประสานงาน

ก่อให้เกิดความซ้ำซ้อนซึ่งสอดคล้องกับ โสภิตา (2556) กล่าวว่า สิทธิ และหน้าที่ของการมีส่วนร่วม ในงานยุติธรรมชุมชนจะต้องให้ทั้งความรู้และ ข่าวสารในการติดต่อประสานสัมพันธ์ ประสานงาน ทั้งภายในและภายนอกชุมชน การเฝ้าระวัง ปัญหาภายในชุมชน การแก้ไขปัญหาช่วยเหลือ สมาชิกในชุมชนเป็นอย่างดีเพื่อไม่ให้เกิดปัญหา ในการดำเนินงาน แต่เจ้าหน้าที่ในงานยุติธรรม ชุมชนยังมีบทบาทไม่มากนักเนื่องจากยังขาด ประสพการณ์ ไม่ได้รับการอบรมให้ความรู้ที่ดี จึงทำให้รับปากจะช่วยแก้ไขปัญหาก็แต่ก็หายไป ไม่ได้มีการให้ข้อมูลว่าทำได้หรือไม่ หรือมา ไม่ตรงเวลานัดหมายทำให้ประชาชนเกิดความคิด ความรู้สึกว่าถูกทอดทิ้ง อีกทั้งยังสอดคล้องกับ งานวิจัยของกบแก้ว และคณะ (2561) กล่าวว่า ประชาชนในพื้นที่ยังขาดความรู้ในการแก้ไข ปัญหาชุมชน อีกทั้งเจ้าหน้าที่ในงานยุติธรรม ชุมชนยังมีบทบาทไม่มากนักเนื่องจากยังขาด ประสพการณ์ ไม่ได้รับการอบรมให้ความรู้ที่ดี จึงทำให้เกิดปัญหาการช่วยเหลือประชาชน อันเกิดมาจากการไม่มีโครงสร้างส่วนราชการ ที่ชัดเจน จึงทำให้อัตรากำลังเป็นลูกจ้างและ มีการเข้าออกของบุคลากรสูง

3. รูปแบบการพัฒนาระบบงานยุติธรรม ชุมชนของกระทรวงยุติธรรม พบว่า สามารถสร้าง รูปแบบความยั่งยืนของกระบวนการยุติธรรม ชุมชนในประเทศไทยออกเป็น 4 ด้าน คือ

ด้านนโยบาย พบว่า ควรกำหนดกฎหมาย เพื่อรองรับการปฏิบัติงานของคณะกรรมการ ศูนย์ยุติธรรมชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนความยุติธรรม สู่ชุมชน เป็นการปลูกฝังและสร้างความยุติธรรม สู่ชุมชนและประชาชนตามพื้นที่ที่ไม่มีรูปแบบ

เฉพาะ ซึ่งคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชน ให้ความสำคัญเห็น อยู่ในระดับมากที่สุด โดยเห็นว่า ควรมีการกำหนดกฎหมายเพื่อรองรับการ ปฏิบัติงานของคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรม ชุมชน เพื่อให้ส่วนกลางกำหนดแนวทางปฏิบัติ และกระจายอำนาจสู่ชุมชน โดยให้ประชาชน ดำเนินการเป็นไปตามธรรมชาติของชุมชนนั้น ซึ่งสอดคล้องกับ กิตติพงษ์ และจุฑารัตน์ (2550) กล่าวว่า หลักการและปรัชญาเรื่องยุติธรรมชุมชน คือการกระตุ้นให้สังคมมีทุนความรู้ และนำ ประสบการณ์กระตุ้นให้ชุมชนสามารถรวมตัวกัน หรือกิจกรรมในการเสริมทักษะบางเรื่อง ที่ จำเป็นในการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับยุติธรรม ชุมชนที่ยั่งยืนได้ และแก้ปัญหาในเบื้องต้น อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของนิตยา และ ัญญฎกาญจน์ (2560) กล่าวว่า ชุมชนมีบทบาท สำคัญในการเคลื่อนงานแบบหุ้นส่วนคือร่วมกัน ปฏิบัติภารกิจ คือ การป้องกันและควบคุมกับการ จัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ การเคลื่อน งานในแบบหุ้นส่วนของประเทศลาวส่งเสริม ต่อเป้าหมายของงานยุติธรรมชุมชน ได้แก่ การสร้างความปลอดภัย ความพึงพอใจและ ยกระดับศักยภาพชุมชนให้ดีขึ้น

ด้านระบบฐานและข้อมูลสารสนเทศ พบว่า ควรมีการกำหนดรูปแบบและมาตรฐานในการ จัดการฐานข้อมูลให้มีรูปแบบและมาตรฐาน เดียวกัน โดยการจัดเก็บและรายงานผลด้วย ข้อมูลสถิติตามภารกิจของศูนย์ยุติธรรมชุมชน และให้ข้อมูลเชื่อมโยงกันในด้านต่าง ๆ ของศูนย์ ยุติธรรมชุมชน เพื่อพิจารณาประกอบการกำหนด นโยบาย มาตรการ และแนวทางในการพัฒนา ศูนย์ยุติธรรมชุมชน ต่อไป อีกทั้งยังควร พัฒนาองค์ความรู้และทักษะให้ผู้ปฏิบัติงาน

ในการจัดทำระบบฐานข้อมูลและสารสนเทศ เพื่อขึ้น เพื่อมีส่วนร่วมในการพิจารณา กำหนด นโยบาย มาตรการ และแนวทางในการพัฒนา ศูนย์ยุติธรรมชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ Laudon & Laudon (2001) กล่าวว่า ระบบสารสนเทศ เป็นระบบที่ช่วยแก้ปัญหาการจัดการขององค์กร ให้มีรูปแบบและมาตรฐานเดียวกัน ทุกองค์กร จำเป็นต้องเข้าใจ อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัย ของ Hajer, M. A. (1995) กล่าวว่า ความเชื่อมโยง กันระหว่างนโยบาย การวางแผน การปฏิบัติ ตามแผน ควรใช้ระบบฐานข้อมูลและสารสนเทศ เข้ามาช่วยในกระบวนการทำงานเพื่อสร้าง ความสัมพันธ์ในการทำงานอย่างต่อเนื่อง

ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนและ การสร้างเครือข่าย พบว่า ควรส่งเสริมให้ผู้นำชุมชน ในพื้นที่เข้ามาร่วมดำรงตำแหน่งคณะกรรมการ ศูนย์ยุติธรรมชุมชนด้วย เพื่อกระจายอำนาจ ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารได้รวดเร็วมากยิ่งขึ้น เนื่องจากผู้นำชุมชนสามารถเข้าถึงประชาชนได้ ดีกว่าเจ้าหน้าที่ เป็นการลดการพึ่งพิง ปลอ่ยให้ ประชาชนดูแลกันเอง ส่วนหน่วยงานควรให้ คำปรึกษาและแนวทางในการจัดกิจกรรม และ สนับสนุนสื่อประชาสัมพันธ์ด้านกฎหมาย อย่าง ต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับ โสภิตา (2556) กล่าวว่า ควรส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนให้มีความรู้ และมี บทบาทสำคัญในการเข้าร่วมแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจ ดำเนินการ เนื่องจากผู้นำชุมชน มีบทบาทสำคัญมากเช่นเดียวกันในการเข้าถึง ข้อมูลข่าวสารใหม่ ๆ ตลอดเวลา และมีกลไก หรือช่องทางให้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ รวมทั้งงาน ยุติธรรมชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างสมาชิก ในชุมชนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องซึ่งผู้นำ ชุมชนนี้ได้อาศัยช่องทางการประชุมประชาคม

หมู่บ้านทุกต้นเดือนของแต่ละเดือนเป็นช่องทางหลักและยังอาศัยช่องทางอื่น ๆ งานวิจัยของ White, Stanley R. (1996) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการปฏิบัติหน้าที่ซึ่งจะเป็นการช่วยในการแก้ไขปัญหาในกิจการภาครัฐได้ทางหนึ่ง

ด้านการบูรณาการกับหน่วยงานในพื้นที่
พบว่า ควรให้หน่วยงานต่าง ๆ ลงพื้นที่เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนตามบทบาท ภารกิจของหน่วยงานนั้น ๆ เช่น ข้อมูลด้านกฎหมาย การเข้าถึงงานบริการของภาครัฐ เพื่อแก้ไขปัญหาด้านการอำนวยความสะดวกยุติธรรมร่วมกับส่วนราชการในพื้นที่ ซึ่งคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนให้ความคิดเห็น อยู่ในระดับมากที่สุดเช่นกัน โดยเห็นว่าการบูรณาการการแก้ไขปัญหาด้านการอำนวยความสะดวกยุติธรรมร่วมกับส่วนราชการในพื้นที่ อาทิ ศูนย์ดำรงธรรมอำเภอ ศูนย์ดำรงธรรมจังหวัด เพื่อสนับสนุน ประสานและส่งต่อเรื่อง การให้บริการประชาชน อยู่ในระดับมากที่สุด เพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมและหลักสูตรร่วมกัน ให้ครบถ้วนและลงพื้นที่ร่วมกันซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบของยุติธรรมชุมชน ซึ่ง อังคณา (2546) กล่าวว่า การบูรณาการจะช่วยยกระดับความปลอดภัยของสังคม/ชุมชน อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของกรกฎ และคณะ (2561) กล่าวว่า ความสำเร็จศูนย์ยุติธรรมชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องลงพื้นที่ไปทำงานกับชาวบ้าน เพื่อให้เกิดการยอมรับและเชื่อมั่นว่าตัวเองมีศักยภาพอำนวยความสะดวกยุติธรรมได้แล้ว

■ ข้อเสนอแนะ

1. ด้านนโยบาย ควรกำหนดกฎหมายเพื่อรองรับการปฏิบัติงานของคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนในแต่ละพื้นที่ เนื่องจากแต่ละพื้นที่พบปัญหาไม่เหมือนกัน และเปิดโอกาสให้ชุมชนเสนอผู้นำชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเข้าร่วมแสดงความคิดเห็น ในการตัดสินใจดำเนินการ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ในงานยุติธรรมชุมชนระหว่างสมาชิกในชุมชนกับหน่วยงานรัฐ ซึ่งจะทำให้แก้ไขปัญหาของชุมชนได้ตรงจุดมากยิ่งขึ้น

2. ด้านระบบฐานข้อมูลและสารสนเทศ ควรนำระบบฐานข้อมูลและสารสนเทศ เข้ามาช่วยในการจัดเก็บข้อมูล ค้นหา ตรวจสอบข้อมูล และรายงานผลด้วยข้อมูลสถิติตามภารกิจของศูนย์ยุติธรรมชุมชน และให้ข้อมูลเชื่อมโยงกันกับองค์กรที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ยุติธรรมชุมชนในประเทศไทย เป็นรูปแบบและมาตรฐานเดียวกัน และทำให้องค์กรที่ต้องใช้ข้อมูลร่วมกันศูนย์ยุติธรรมชุมชนสามารถนำข้อมูลไปช่วยแก้ปัญหาการจัดความยุติธรรมชุมชนได้ทันที

3. ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนและการสร้างเครือข่าย ควรส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนเป็นผู้กระจายอำนาจระบบคำสั่งจากหน่วยงานรัฐ ไปกระจายข่าวสารให้ประชาชนรับทราบ เนื่องจากผู้นำชุมชนจะใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด ทำให้ผู้นำชุมชนเป็นคนเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐได้ดีที่สุด เป็นการปล่อยให้ประชาชนดูแลและกันเองลดการพึ่งพิงจากหน่วยงานรัฐ

4. ด้านการบูรณาการกับหน่วยงานในพื้นที่ ควรให้หน่วยงานลงพื้นที่เพื่อให้ความรู้ และ จัดกิจกรรมในเรื่องต่างๆ เช่น การให้ความรู้ ในด้านกฎหมายที่ประชาชนควรรับรู้กระบวนการ เข้าถึงบริการของภาครัฐ การประสานงาน ในกระบวนการยุติธรรม เพื่อสร้างการรับรู้เป็น การบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาการเข้าถึงความ ยุติธรรมของประชาชน

5. ด้านการกำหนดโครงสร้างส่วนราชการ ควรกำหนดโครงสร้างสำนักงานยุติธรรมจังหวัด ให้เป็นโครงสร้างของส่วนราชการในสำนักงาน ปลัดกระทรวงยุติธรรมอยู่ในกฎกระทรวงๆ ซึ่งจะทำให้การจัดอัตรากำลังข้าราชการหรือ พนักงานราชการ เพื่อเป็นการแก้ปัญหาการ หมุนเวียนเข้าออกที่ส่งผลให้อัตรากำลังขาด ประสพการณ์และความต่อเนื่องที่เป็นการวัด ของการขับเคลื่อนให้ประสบความสำเร็จในทุก กรณี

■ บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรกฎ ทองชะโชค และคณะ. (2561). *กระบวนการ ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และสันติวิธีของ ศูนย์ยุติธรรมชุมชนในจังหวัดชายแดน ภาคใต้*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ข้อมูลการวิจัย.

กรองทอง วัฒนาภิรมย์. (2549). *เครือข่าย ยุติธรรมชุมชน: กระบวนการยุติธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

กานแก้ว ปัญญาไทย และคณะ. (2561). *การมี ส่วนร่วมในงานยุติธรรมชุมชน จังหวัดตาก*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และจุฑารัตน์ เอื้ออำนวย.

(2550). *ระบบความยุติธรรมแห่งอนาคตกับ สันติสุขในสังคมและชุมชน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ข้อมูลการวิจัย.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. (2550). *ยุทธศาสตร์ ผ่าทางต้นกระบวนการยุติธรรม 3 จังหวัด ชายแดนใต้*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.

นิตยา โพธิ์นอก และณัฐกาญจน์ ศุภรัตน์เมธี.

(2560). *ระบบยุติธรรมชุมชนในประเทศไทย ประชาคม*. อาเซียน : กรณีศึกษา สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว. กรุงเทพฯ: ศูนย์ข้อมูลการวิจัย.

ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2547). *การจัดการลุ่มน้ำ โดยชุมชน*. กรุงเทพฯ: เดือนตุลา.

วันชัย วัฒนศัพท์. (2553). *ความขัดแย้ง: หลักการ และเครื่องมือแก้ปัญหา*. ขอนแก่น: ศิริภักดิ์ ออฟเซ็ท.

โสภิตา ชุมณี. (2556). *การมีส่วนร่วมของชุมชน ในงานยุติธรรมชุมชนกรณีศึกษาตำบล ปะการะรัง อำเภอมือ จังหวัดปัตตานี*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ข้อมูลการวิจัย.

ศรวิชา กฤดาธิการ. (2560). *ข้อเสนอเชิง นโยบายยุติธรรมชุมชนเพื่อเสริมสร้างความ สมานฉันท์ของชุมชนอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ข้อมูลการวิจัย.

อังคณา บุญสิทธิ์. (2546). *กระบวนการยุติธรรม ชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุน.

อัจฉราพรพรณ จรัสวัฒน์. (2550). *ยุติธรรม ชุมชนในฐานะทุนทางสังคมว่าด้วยความ ยุติธรรมของชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ข้อมูล การวิจัย.